

СТРАХОВІ КОМПАНІЇ В УПРАВЛІННІ РИЗИКОМ ПРИРОДНИХ КАТАСТРОФ**Проценко О.Л., к.б.н., доцент,**Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи
Національного банку України (м. Київ)**Пасенко В.М.**

Черкаський державний технологічний університет

В статье определена необходимость формирования адекватной системы страховой защиты от опасностей, которые подрывают основы экологической безопасности государства. Выполнен анализ убытков, возникших в результате крупных стихийных бедствий и техногенных аварий, а также предложена схема их классификации. Предложены новые направления политики страховых компаний касательно управления катастрофическими рисками.

The article determinates the necessity of the adequate system organization of the insurance defense from the dangers which are destroying the state ecological safety foundations. The analysis of the losses, arised as the result of big natural disasters and technogeny accidents, and also their classification scheme are proposed. New tendencies of the insurance companies politics are suggested concerning the catastrophes risks management.

Постановка проблеми. Все більшої уваги у страховиків викликають проблеми, пов'язані із катастрофічними збитками, що є наслідком природних стихійних лих. Це пояснюється не лише доступністю інформації про подібні явища, але й, головним чином, зростанням ймовірності їх настання та розмірів збитків, що спричинюються землетрусами, бурями, ураганами, тропічними циклонами, паводками, виверженнями вулканів, ливнями, снігопадами. В той же час, обсяг наукової та статистичної інформації і наявність сучасної техніки дозволяють здійснювати більш точні прогнози настання природних катастроф, що, у свою чергу, надає можливість страховикам своєчасно підготуватися до страхування надзвичайних збитків та розробити систему заходів щодо їх скорочення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми управління ризиком природних катастроф достатньо не розроблені ні з теоретичної, ні з практичної точок зору. Упродовж останніх років загальні питання організації цього процесу розглядали у своїх працях С. Бридун, В. Дергачова, Г. Єлизаренко, В. Лір, Г. Моткін, І. Недін, І. Орлова, А. Плешков, В. Сліпченко та інші українські і зарубіжні вчені-економісти. Однак більшість аспектів цієї проблематики залишаються майже не дослідженими.

Невирішена частина загальної проблеми. Незважаючи на глибоке дослідження у науковій літературі сутності надзвичайних ситуацій і природи їх виникнення, актуальним залишається вивчення особливостей наслідків руйнівних подій і оцінки їх збитків. Екологічний чинник сьогодні усвідомлюється як одна з найважливіших умов життєдіяльності не лише виробничих систем різного призначення, але й суспільства у цілому. Саме тому екологічна складова розглядається як одна з визначальних проблем сталого розвитку та прийнятого рівня екологічної безпеки як окремих суб'єктів господарювання, так і окремих регіонів та держави в цілому. У зв'язку з цим протягом останніх десятиріч цьому напрямку присвячено багато наукових праць та наукових конференцій. Актуальності на сьогодні набуває дослідження місця і ролі страхових компаній в управлінні ризиком природних катастроф.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження необхідності формування системи захисту, перш за все страхової, від небезпек, які підривають стан екологічної безпеки в країні, узагальнення видів можливого ризику залежно від різних критеріїв його класифікації та розробка можливих напрямків діяльності страхових компаній щодо підвищення ефективності управління катастрофічними ризиками.

Виклад основного матеріалу. Економічний стан людських співтовариств і держав значною мірою залежить від природних і антропогенних лих та від уміння попереджувати і ліквідувати їх наслідки. Із зростанням чисельності населення, його щільності, господарським освоєнням нових територій, урбанізацією, розвитком техносфери природні та техногенні надзвичайні ситуації завдають все більш відчутної шкоди.

Катастрофи послідовно і методично руйнують страховий бізнес, вважають експерти. За оцінками дослідної організації Geoscience Research Group, кількість природних катастроф в 1997-1999 роках зросла на чверть у порівнянні з початком останнього десятиліття минулого століття. В 1999 році у світі сталося 755 природних катастроф (на початку 1990-х – 600), які разом завдали економічної шкоди на суму 100 млрд дол. США. Серед них: 80 % збитків, завданих застрахованому майну, збитків від урага-

нів, 10 % – від землетрусів, 6 % – повеней й 4 % – на лісових пожеж. У згадані роки найбільш серйозного збитку завдали землетруси на Тайвані – 14 млрд дол. США, в Туреччині – 12 млрд дол. США і повінь у Венесуелі – 15 млрд дол. США [1, с. 10].

Кількість жертв найсильнішого за останні 100 років землетрусу 26 грудня 2004 року, що відбувся біля берегів індонезійського острова Суматра, та викликаного ним цунамі в 12 країнах Азії й Африки за останніми даними становило більш ніж 180 тис. осіб, 18 тис. зниклих безвісті, 1,1 млн жителів залишилися без житла. Однак фахівці стверджують, що точну кількість жертв установити ніколи не вдасться – вона може бути чи не вдвічі більшою.

Також необхідно згадати про потужний тропічний ураган "Катріна" (2005 рік), який став одинадцятим серед ураганів, які пройшлися південним узбережжям США, залишив без житла близько 1 млн людей, забрав життя близько 100 осіб. Однак уряд припускає, що кількість загиблих становить кілька тисяч. Крім того, ураган "Катріна" завдав значних збитків нафтовій галузі США. В районі його дії в Мексиканській затоці зосереджено близько 25 % нафтодобувних потужностей США, а також численні нафтопереробні заводи. Аналітики з Risk Management Solutions оцінили загальний розмір страхових виплат за позовами, пов'язаними зі збитками від урагану "Катріна", у 40-60 млрд дол. США, при цьому загальний збиток, завданий ураганом, – 100 млрд дол. США [1, с. 11].

На думку дослідників, сьогодні постійно зростає ризик катастроф не тільки від стихійних лих, окрім цього, неухильно розширюється зона надзвичайної технологічної небезпеки. Жодна досконала техніка не захищає від можливості помилок людини-оператора, яка керує нею. Джерелами лих можуть стати, наприклад, аварії на АЕС або хімічних заводах. Наука вже давно довела, що разом з розвитком технологій зростають і ризики, які вимагають особливого підходу. Так, вчені підраховували, що навіть на найнадійнішій атомній станції з багаторазово продубльованою системою захисту один раз на 10 тис. років може відбутися аварія. Людина цю інформацію сприймає абсолютно спокійно, знаючи, що їй стільки років не прожити. Але суть проблеми полягає в тому, що ніхто точно не знає, на якому році із цих 10 тис. відбудеться аварія.

Збитки та людські втрати, які останнім часом набули катастрофічних розмірів, лише початок. Вчені вважають, що головною причиною і проблемою номер один є глобальне потепління. Відомо, що ХХ ст. стало найтеплішим століттям, а 1990-ті роки – "найспекотнішою" декадою минулого тисячоліття, і в новому столітті ця тенденція продовжує зберігатися. Втім, і без висновків учених світу ми бачимо, що в природі щось не так: зими перестають бути схожими на зими, а літні місяці стають зовсім не літніми. Науковці прогнозують, що саме через потепління збільшується кількість штормів, ураганів, тайфунів і цунамі. Серед можливих наслідків глобального потепління клімату називають також зміну тривалості доби. Так, згідно з дослідженням, проведеним журналом *Geophysical Research Letters*, якщо рівень вуглекислого газу в атмосфері буде збільшуватися лише на 1 % на рік, то через 70 років змін в океанічних течіях і атмосферних потоках буде досить, щоб сповільнити швидкість обертання Землі [2, с. 31]. Отже, через 100 років доба триватиме на 0,11 секунд довше.

За прогнозами *Geoscience* у першому десятилітті ХХІ ст. природні катастрофи стануть частішими, а суми страхових виплат будуть зростати швидшими темпами. Зрозуміло, це торкнеться, насамперед, розвинених країн, де страхування охоплено приблизно 80 % майна.

Дедалі зростає кількість руйнівних подій з тяжкими еколого-економічними наслідками, до яких, безперечно, належать масштабні техногенні аварії та природні катастрофи, що й зумовлює необхідність формування адекватної системи страхового захисту від загроз, які підривають основи екологічної безпеки держави.

Загальновідомо, що стихійні лиха і техногенні аварії – це досить розповсюджені явища, які повторюються щорічно з різним ступенем інтенсивності та частоти. Вони завдають значного збитку економіці країни, який може бути класифікований за різними ознаками (рис. 1). Класифікація збитку суто наслідків надзвичайних подій може бути проведена: за місцем і часом настання; за рівнем втрат; за об'єктами впливу негативних факторів; за родом втрат; за можливістю калькулювання; за можливістю страхування.

За місцем і часом настання розрізняють прямі, непрямі збитки і збитки від вторинних наслідків. Прямий збиток – це збиток, завданий життю та здоров'ю, майну або майновим інтересам господарських суб'єктів, внаслідок тієї чи іншої негативної події. Непрямий збиток – це збиток у формі втрат, збитків, упущеної вигоди та додаткових затрат, які матимуть суб'єкти господарювання у зв'язку з несприятливою подією. Цей вид збитку зумовлений порушеннями та змінами, що склалися в структурі господарських зв'язків, інфраструктурі. Також сюди можна віднести додаткові витрати, пов'язані з необхідністю проведення заходів із ліквідації наслідків події. Збиток від вторинних наслідків має складнішу природу і є результатом реагування всієї системи соціально-економічних відносин у країні на певну подію. Розмір цього виду збитку не є сумою прямого та побічного збитку, а визначається як

різниця між вартісною оцінкою втрат у всіх секторах економіки та додатковим доходом в окремих сферах діяльності.

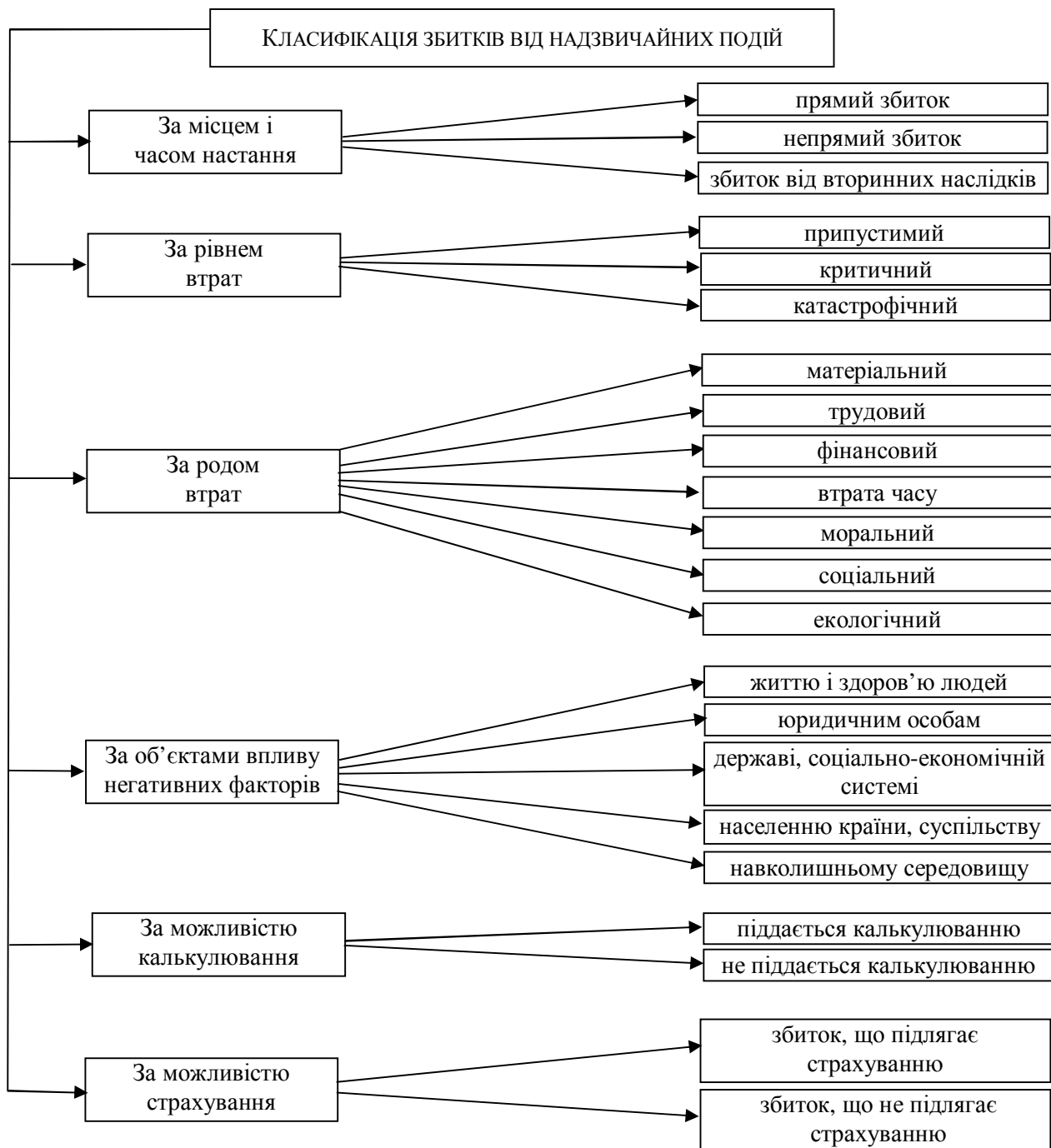

Рис. 1. Основні критерії класифікації збитку

За рівнем втрат, тобто ступенем впливу на життєдіяльність людини та фінансове становище суб'єктів господарювання, виділяють катастрофічний, критичний та припустимий збитки. Катастрофічний – це такий збиток, який перевищує грошові можливості підприємця, його майновий стан. Цей збиток може призвести до банкрутства суб'єкта господарювання. Критичний – це збиток, який перевищує розрахунковий прибуток, і це перевищення необхідно буде відшкодувати із власних коштів або з інших можливих джерел (страхування, бюджетна або спонсорська підтримка тощо). Припустимим є такий збиток, який не перевищує розрахункового прибутку від підприємницької діяльності.

За об'єктами впливу негативних факторів розрізняють збиток, спричинений:

- життю і здоров'ю людей;
- юридичним особам;
- державі, соціально-економічній системі;

- населенню країни та суспільству – це збиток, пов'язаний із соціальними втратами, що призводить до скорочення середньої тривалості життя;
- навколишньому середовищу.

За родом втрат можна виділити такі види збитків:

- матеріальний, який пов'язаний з прямими втратами майна, продукції, сировини та матеріалів;
- трудовий, який пов'язаний з втратою робочого часу;
- фінансовий, пов'язаний з втратами суб'єктами господарювання грошових коштів;
- втрата часу – виникає у тому випадку, коли процес діяльності йде повільніше, ніж планувалося;
- моральний, пов'язаний із завданням збитку іміджу, честі та репутації людини;
- соціальний – проявляється в завданні шкоди здоров'ю та життю людей;
- екологічний – полягає в завданні шкоди навколишньому середовищу.

За можливістю калькулювання виділяють збиток, який піддається калькулюванню та збиток, який не піддається підрахунку. У першому варіанті – це збиток, величина якого піддається кількісно-ймовірному виміру, що дає можливість його зниження та страхування, а в другому – величина збитку не піддається кількісно-ймовірному виміру.

За можливістю страхування є збиток, який можна застрахувати, та збиток, який страхуванню не підлягає. Звичайно, при ліквідації наслідків негативних подій значну роль відіграють страхові компанії, які покривають значну їх частину та втрати. Але, перш ніж перейти до проблем страхування надзвичайних ризиків, необхідно визначити можливості їх прийняття на страхування.

У зарубіжній літературі виділяють кілька критеріїв, що характеризують ризик з точки зору можливості страхування, серед яких основними є:

- 1) випадковість настання, під яким розуміють випадковість настання ризику в часі та просторі. Цей критерій завжди відчутний у випадку землетрусів і ураганів;
- 2) очікуваний фінансовий збиток. Слід зазначити, якщо не має можливості визначити очікуваний фінансовий збиток, то неможливо й розрахувати розмір адекватного страхового тарифу. Але, в принципі, така калькуляція можлива, оскільки останнім часом спільними зусиллями геологів, метеорологів, гідрологів і актуаріїв досягнуто значних результатів, особливо відносно землетрусів. Наукова обґрунтованість настання ураганів і паводків, які спричиняють ще більший економічний і фізичний збиток, ніж землетруси, стала також більш надійною, хоча і не такою точною, як у випадку землетрусів. Більш правильна оцінка збитку дозволить страховим компаніям розрахувати необхідний розмір страхової премії та виробити стратегію управління своїм страховим та пере-страховим портфелем;
- 3) сума спричиненого збитку, тобто важливо, щоб сума очікуваного збитку не була меншою розміру спричиненого, що за наявності інших негативних обставин може викликати неплатоспроможність страховика або навіть його банкрутство.

Окрім перерахованих критеріїв, існують й інші, які впливають на рішення страхової компанії про прийняття на страхування ризику або відмову даної пропозиції.

Найголовнішим питанням є оцінка еколого-економічного збитку, при якій варто враховувати об'єктивно існуючу різноманітність форм його виявлення. Необхідно зважати на те, що найчастіше еколого-економічні збитки пов'язані з різними видами забруднення навколишнього середовища (території земельних угідь, водоймищ, повітряного простору, акустичного середовища тощо). Меншою мірою розглядаються питання оцінки наслідків несприятливих екологічних ситуацій стосовно джерел забруднення, оскільки в цьому випадку відповідні наслідки здебільшого можливі лише у разі застосування відповідних економічних санкцій до власників забруднення, якщо це передбачено законодавством. У такій ситуації можливі обмеження обсягу випуску та реалізації продукції внаслідок припинення виробництва, зменшення прибутку, що залишається у розпорядженні підприємства, через відповідні штрафні санкції.

Обмеження продуктивності тягне за собою відповідні втрати у підприємств-партнерів. І, нарешті, важливою складовою збитку вважається ризик завдання шкоди здоров'ю людей через ті або інші ситуації. Відповідна оцінка залежить від ступеня впливу зазначених вище чинників і може слугувати орієнтиром у прийнятті рішень щодо запобігання екологічно небезпечним подіям і процесам, оскільки нейтралізація наслідків забруднення потребує відволікання значних коштів, які можна було б використати для удосконалення, наприклад, основних виробничих фондів підприємств, підвищення їхньої екологічної безпеки. У загальному розумінні збиток від виникнення екологічно небезпечних ситуацій, що часто є наслідком надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, супроводжується втратами життя і здоров'я людей, руйнацією, ушкодженням або знищенням основних виробничих фондів, майна, продукції, втратами продуктивних сил і ресурсів, рослинного і тваринного світу, ландшафтів, екосистем.

Особливої уваги заслуговує принцип розрахунку еколого-економічного збитку, який ґрунтується на підсумовуванні пофакторних і пореципієнтних збитків (табл. 1) [4, с. 84-85].

Таблиця 1

Характерні основні збитки від різних типів надзвичайних ситуацій

Тип надзвичайної ситуації	Основні збитки від надзвичайних ситуацій різного масштабу							
	Об'єктові		Місцеві		Регіональні		Загальнодержавні	
	ПР	ПФ	ПР	ПФ	ПР	ПФ	ПР	ПФ
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Надзвичайні ситуації техногенного характеру								
Транспортні аварії	Н _р , М _р	А _ф , В _ф З _ф	Н _р , М _р Р _р	А _ф , В _ф З _ф	-	-	-	-
Пожежі та вибухи	Н _р , М _р	А _ф , В _ф З _ф	Н _р , М _р Р _р	А _ф , В _ф З _ф	П _р , М _р Р _{с.г} Р _{р.г} , Р _{л.г} , Р _{рек}	А _ф , В _ф З _ф	-	-
Аварії з викидом (загрозою викиду) СДОР, РР, БНР	Н _р , М _р Р _{л.г} , Р _{рек} Р _{с.г} Р _{р.г} ,	А _ф В _ф	Н _р , М _р Р _{л.г} , Р _{рек} Р _{с.г} Р _{р.г} , Р _{п.з.ф} ,	А _ф В _ф З _ф	Н _р , М _р Р _{л.г} , Р _{рек} Р _{с.г} Р _{р.г} , Р _{п.з.ф} ,	А _ф , В _ф З _ф	Н _р , М _р Р _{л.г} , Р _{рек} Р _{с.г} Р _{р.г} , Р _{п.з.ф} ,	А _ф , В _ф З _ф
Раптове зруйнування споруд	Н _р М _р	-	Н _р М _р	-	-	-	-	-
Аварії електроенергетичних споруд	Н _р М _р	-	Н _р М _р	-	Н _р М _р	-	Н _р М _р	-
Аварії на комунальних системах життєзабезпечення	Н _р М _р	В _ф З _ф	Н _р М _р	В _ф З _ф	Н _р М _р Р _{л.г} , Р _{рек}	В _ф З _ф	Н _р , М _р Р _{л.г} , Р _{рек} Р _{с.г} Р _{р.г} , Р _{п.з.ф} ,	В _ф , З _ф
Гідродинамічні аварії	Н _р М _р Р _{л.г} , Р _{рек} Р _{с.г} Р _{р.г} ,	В _ф	Н _р М _р Р _{л.г} , Р _{рек} Р _{с.г} Р _{р.г} ,	В _ф З _ф	Н _р М _р Р _{л.г} , Р _{рек} Р _{с.г} Р _{р.г} , Р _{п.з.ф} ,	В _ф З _ф	Н _р М _р Р _{л.г} , Р _{рек} Р _{с.г} Р _{р.г} , Р _{п.з.ф} ,	В _ф З _ф
Надзвичайні ситуації природного характеру								
Геологічно та географічно небезпечні явища	Н _р , М _р	А _ф , В _ф З _ф	Н _р , М _р	А _ф , В _ф З _ф	-	А _ф В _ф З _ф	Н _р М _р Р _{л.г} , Р _{рек} Р _{с.г} Р _{р.г} , Р _{п.з.ф} ,	А _ф В _ф З _ф
Метеорологічні та агрометеорологічні небезпечні явища	Н _р М _р Р _{с.г} ,	-	Н _р М _р Р _{с.г} ,	-	Н _р М _р Р _{с.г} , Р _{л.г} ,	А _ф В _ф З _ф	Н _р М _р Р _{л.г} , Р _{рек} Р _{с.г} Р _{р.г} , Р _{п.з.ф} ,	А _ф В _ф З _ф
Гідрологічні небезпечні явища	Н _р М _р Р _{л.г} , Р _{рек} Р _{с.г} Р _{р.г} ,	В _ф	Н _р М _р Р _{л.г} , Р _{рек} Р _{с.г} Р _{р.г} ,	В _ф	Н _р М _р Р _{л.г} , Р _{рек} Р _{с.г} Р _{р.г} , Р _{п.з.ф} ,	В _ф	-	-
Пожежі лісові, степові, хлібних масивів, корисних копалин	Н _р М _р Р _{с.г} , Р _{л.г} ,	А _ф З _ф	Н _р М _р Р _{л.г} , Р _{рек} Р _{с.г} Р _{р.г} ,	А _ф З _ф	Н _р М _р Р _{л.г} , Р _{рек} Р _{с.г} Р _{р.г} , Р _{п.з.ф} ,	А _ф З _ф	Н _р М _р Р _{л.г} , Р _{рек} Р _{с.г} Р _{р.г} , Р _{п.з.ф} ,	А _ф З _ф
Інфекційна захворюваність людей	Н _р	-	Н _р	-	Н _р М _р	-	Н _р М _р	-
Інфекційна захворюваність с/г тварин	М _р	-	М _р	-	Н _р М _р	-	Н _р М _р	-
Ураження с/г рослин хворобами та шкідниками	М _р	-	М _р	-	М _р Р _{с.г}	-	Н _р М _р Р _{с.г}	-

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Зміна стану суші	$P_{c.g}$ $P_{л.г.}$ $P_{рек}$	$V_{ф}$ $Z_{ф}$	$P_{c.g} P_{р.г.}$ $P_{л.г.} P_{рек}$	$V_{ф}$ $Z_{ф}$	$H_{р} M_{р} P_{л.г.}$ $P_{рек} P_{c.g}$ $P_{р.г.}$ $P_{п.з.ф.}$	$V_{ф}$ $Z_{ф}$	$H_{р} M_{р}$ $P_{л.г.} P_{рек}$ $P_{c.g} P_{р.г.}$	$V_{ф}$ $Z_{ф}$
Зміна складу і властивостей атмосферних	$H_{р} P_{рек}$ $P_{л.г.}$ $P_{c.g}$ $P_{п.з.ф.}$	$A_{ф}$	$H_{р} P_{л.г.}$ $P_{рек} P_{c.g}$ $P_{п.з.ф.}$	$A_{ф}$	$H_{р} M_{р}$ $P_{л.г.} P_{рек}$ $P_{c.g} P_{п.з.ф.}$	$A_{ф}$	-	$A_{ф}$
Зміна складу і властивостей гідро-сфери	$H_{р} P_{л.г.}$ $P_{c.g}$ $P_{р.г.}$	$V_{ф}$	$H_{р} P_{л.г.}$ $P_{c.g} P_{р.г.}$ $P_{рек}$	$V_{ф}$	$H_{р} P_{л.г.} P_{c.g}$ $P_{р.г.}$ $P_{рек} M_{р}$ $P_{п.з.ф.}$	$V_{ф}$	$H_{р} P_{л.г.}$ $P_{c.g} P_{р.г.}$ $P_{рек} M_{р}$ $P_{п.з.ф.}$	$V_{ф}$
Зміна стану біосфери	Збитки повинні розраховуватися за новими методиками							

Примітка – ПР – пореципієнтні збитки; ПФ – пофакторні збитки; СДОР – сильнодіючі отруйні речовини; ПР – радіоактивні речовини; БНР – біологічно небезпечні речовини.

Пофакторні збитки відображають комплексну оцінку завданої шкоди за основними чинниками впливу, до яких належать:

- збиток від забруднення атмосферного повітря ($A_{ф}$);
- збиток від забруднення поверхневих і підземних вод ($V_{ф}$);
- збиток від забруднення поверхні землі та ґрунту ($Z_{ф}$).

Пореципієнтні збитки визначають економічну оцінку фактичної шкоди, завданої основним реципієнтам впливу, і враховують:

- збиток від втрати життя і здоров'я населення ($M_{р}$);
- збиток від руйнації та ушкодження основних виробничих фондів, знищення майна і споруджень ($H_{р}$);
- збиток від вилучення з обігу або погіршення якості сільськогосподарських угідь ($P_{c.g}$);
- збиток від втрат у рибному господарстві ($P_{р.г.}$);
- збиток від втрати продукції або об'єктів лісового господарства ($P_{л.г.}$);
- збиток від знищення і погіршення якості рекреаційних ресурсів ($P_{рек}$);
- збиток, завданий природно-заповідному фонду ($P_{п.з.ф.}$).

В цілому ж розрахунок збитку проводять за загальною формулою

$$[A_{ф} + V_{ф} + Z_{ф}] + [H_{р} + M_{р} + P_{c.g} + P_{р.г.} + P_{л.г.} + P_{рек} + P_{п.з.ф.}]$$

Практичний досвід свідчить, що технічно страхування катастрофічних ризиків можливе, але для успішного його проведення бажана спільна праця держави, страхових компаній, перестраховиків і страхувальників. Наприклад, у зв'язку зі значним розміром збитків, завданих природними катастрофами, і відносно тривалого періоду їх відшкодування часто неможливо усунути наслідки лише за рахунок власних ресурсів страхового ринку будь-якої країни. У такій ситуації підвищується роль держави у питаннях не тільки організації нагляду та контролю за платоспроможністю страхових компаній, а й забезпечення вільного переміщення капіталу та послуг. Лише тоді за допомогою перестраховиків, які діють на міжнародному ринку, національні страхові компанії зможуть виконати свої фінансові зобов'язання та збільшити обсяг власного покриття.

Співробітництво держави, страхового сектору та страхувальників передбачає також і те, що державні органи повинні виконувати визначені завдання із запобігання та зниження можливих збитків. Одним з обов'язків органів державної влади є будівництво споруд, конструкція яких могла б витримати руйнівний вплив землетрусів і ураганів у сейсмічно небезпечних районах; будівництво дамб і плотин; розробка заходів щодо запобігання подальшому глобальному потеплінню тощо.

Визначення ролі страховиків і перестраховиків у процесі прийняття відповідальності за завдання збитку, зумовленого природними явищами, необхідно насамперед правильно визначити розмір страхового внеску. Ціна, що має сплатити страхувальник, є основою для прийняття рішення страховою компанією щодо проведення превентивних заходів для запобігання збиткам.

Слід підкреслити, що, з точки зору управління бізнесом, неправильне визначення розміру страхового внеску може негативно відобразитися на виборі страховика. Окрім цього, стягнення адекватної страхової премії дає відповідь на питання про доцільність страхування ризиків, ймовірність яких дуже висока. До них відносяться, наприклад, паводки в Індії та Бангладеш, які стаються кожного року, або

неминучі розливи європейських річок під час весіннього танення снігу. Якщо страховик у таких випадках спробував би встановити розмір страхової премії відповідно до ризику, то питання про страхування для клієнта було б уже непотрібним. У таких випадках страхові операції замінили б фонди додаткових податків і витрат.

Окрім правильної калькуляції страхової премії для проведення страхування від природних катастроф, необхідно правильно визначити вартість об'єктів, що підлягають страхуванню. Дотримання цієї вимоги має велике значення, оскільки стихійне лихо може завдати збитку значній кількості об'єктів, які не можуть розглядатися незалежно один від одного. У зв'язку з тим, що така акумуляція індивідуальних збитків буде вважатися єдиним страховим випадком, страховик повинен уявляти їх потенційну величину.

Отже, технічні передумови для здійснення страхування від стихійних лих в основному стосуються прямих страховиків, діючи на міжнародному рівні перестраховики можуть надавати їм допомогу, використовуючи свій досвід вирішення подібних проблем в інших країнах світу.

Однак можливості прямих страховиків у прийнятті на страхування ризиків досить обмежені, особливо, якщо вони діють на певній, відносно невеликій території. Більшість індивідуальних ризиків, які вони мають намір прийняти на страхування, протягом певного часу акумулюються в один крупний ризик, що перевищує межі їх відповідальності та загрожує страховикам фінансовим банкрутством. З врахуванням цього вони будуть змушені або зменшувати суму страхового покриття, або стягувати більш високий розмір страхової премії. Оскільки їх дії в цьому відношенні обмежені органами страхового нагляду, страховики намагаються не укладати договори страхування в небезпечних регіонах або звертаються за додатковим захистом на перестраховий ринок.

Першопочатково перестраховики також зіткнулися з певними труднощами, однак їх перевага перед прямими страховиками полягає в тому, що працюючи на міжнародному рівні, вони зможуть розподіляти свій ризик по всьому світу, і тим успішніше, чим буде ширшим розмах їх діяльності. До того ж, очевидним є необхідність стягнення премії, адекватної ризику, та забезпечення вільного руху капіталу. Навряд чи міжнародні перестраховики захочуть приймати на себе ризики за неадекватної їм премії, навіть якщо національні прямі страховики будуть зобов'язані робити це відповідно до чинного місцевого законодавства.

Висновки. На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що людство стає заручником власних науково-технічних досягнень і поведінки окремих індивідумів. На думку експертів, єдина можливість зниження цієї залежності – об'єднання зусиль для управління ризиками як на рівні домогосподарств, так і на рівні держав. Трансформація клімату – одна з найсерйозніших загроз, що стоїть перед земною цивілізацією. Як і б варіанти вирішення цієї проблеми не пропонували вчені, найголовнішим кроком має стати, насамперед, скорочення промислових викидів, що створюють в атмосфері так званий "парниковий ефект".

В той же час, існує припущення, що в межах зміни клімату практично у всіх регіонах світу нові цінності будуть зафіксовані для більшої кількості параметрів, які стосуються страхування. Це призведе до стихійних лих небувалої інтенсивності та частоти. Практично достовірно відомо, що на основі ретроспективної калькуляції цін, яка сьогодні широко застосовується, надходження страхових премій буде постійно відставати від розвитку претензій. Для того, щоб захиститися від таких наслідків, страхова галузь повинна врахувати зміну клімату при перспективній калькуляції цін. При цьому слід мати на увазі, що страхова галузь достатньо озброєна для того, щоб ефективно захиститися від наслідків. Більш того, вона може внести значний вклад у проведення заходів щодо охорони клімату. Все це тому, що страхування має у своєму розпорядженні інструменти створення стимулу до мінімізації ризику. Але вони спрацюють лише тоді, коли вдасться зробити партнерів із своїх клієнтів і органів влади. Якщо, наприклад, страхова компанія може переконати клієнтів у тому, що значна франшиза за стихійними лихами вигідна для обох сторін:

- оскільки страхування може бути придбане за значно нижчою ціною та клієнти більш впевненіше будуть впроваджувати заходи із запобігання та мінімізації збитків;
- оскільки вона звільняє страховиків від значної частини невеликих збитків, з якими клієнти можуть розібратися самостійно.

Для того, щоб уникнути розорення, страхові компанії вимушені дотримуватися політики виживання, яка змушує їх вишукувати нові напрямки управління катастрофічними ризиками. Окрім традиційного перестраховування, можна запропонувати ще й такі напрямки:

- 1) уточнення оцінки ризику. При розрахунку тарифних ставок страховики традиційно використовують минулий досвід настання збитків. Такий метод хороший, коли існує достатня статистична та інформаційна база, на основі якої можна екстраполювати майбутню подію. На жаль, прогнозування наслідків настання катастрофічних збитків має відносно малу історичну базу. В даному випадку впро-

вадження інформаційних технологій сприяє моделюванню катастроф, оскільки робить можливим відтворення множини різноманітних сценаріїв, які відображають коливання в оцінках ризику. Наприклад, можна обчислити вплив різного ступеня здатності до ризику страховиків на очікувані та максимальні збитки, моделюючи різноманітні оцінки сейсмічних подій, що отримані від наукових експертів. При цьому кожна модель має будуватися на використанні власної методології, пропозицій, статистичних даних і параметрах, а також в узагальненні результатів і згладжуванні відмінностей на більш науковій основі, ніж було до сьогодні;

- 2) підвищення ролі аудиту та контролю. Підвищення ролі аудиту та контролю в страхуванні катастрофічних ризиків допоможе уникнути проблем, пов'язаних з відшкодуванням моральної шкоди та неправильним вибором напрямків вкладення капіталу і в той же час надасть можливість заохотити тих, хто використовує активні заходи щодо запобігання збиткам. Одним з найбільш ефективних способів інвестування у заходи щодо запобігання збиткам є вкладення капіталу у так звані "коди проектування будівництва", що дозволяє документально засвідчити ті споруди, які задовольняють стандарти цих кодів. До речі, в США вперше зайнявся вивченням цих кодів створений у 1994 році Страховий інститут зі скорочення розміру збитків, завданих майну. Для того, щоб уникнути збитків в результаті зменшення розміру страхового покриття, страховики намагаються застосовувати ліміти тільки до тих споруд, власники яких отримали офіційно завірений документ про виконання кодів. З метою залучення коштів на заходи щодо запобігання збиткам страховики можуть знизити розмір страхової премії, встановити систему франшиз або підвищити суму страхового покриття;
- 3) розширення страхового захисту шляхом використання нових фінансових механізмів. В останній час з метою захисту страховиків від загрози розорення та відшкодування можливих катастрофічних збитків були створені нові фінансові інструменти, які мають форму деривативів. Дериватив – це двосторонній контракт, за яким одна сторона несе зобов'язання перед іншою у випадку певних обставин (наприклад, при настанні страхового випадку з'ясується, що збитки перевищують встановлену в доларах суму). Ці фінансові інструменти використовуються саме у випадку катастрофічних збитків. Схильність до катастрофічних збитків розглядається в даному випадку як новий вид страхового покриття.

Так, Чиказький департамент торгівлі у 1992 році запропонував фінансовий механізм, який дає можливість страховику додатково залучити до участі у страхуванні крупних ризиків капітал із страхових і нестрахових секторів економіки [3, с. 48]. В даному випадку розмір страхової премії, яку необхідно сплатити за страхування, залежить або співвідноситься із розміром загального збитку всього страхового бізнесу, а не окремої компанії. В результаті кожний окремих страховик певною мірою втрачає контроль за доходами, що надходять у дану страхову компанію після настання лиха, оскільки він залежить від загального страхового покриття усіх страховиків. Цей механізм не викликає особливого схвалення у страховиків, і чим менше їх ризик буде співвідноситися з його загальним обсягом по всьому страховому портфелю, тим менш привабливим він для них буде.

Ще одним ринковим механізмом є Біржа катастрофічних ризиків, де страховики, брокери та самостраховувальники можуть обмінюватися "стандартними катастрофічними одиницями", як за регіонами, так і за конкретними ризиками, відповідно з їх експертною оцінкою. Цей метод полягає в диверсифікації ризиків, коли той чи інший страховик може відмовитися від частки свого покриття в будь-якому регіоні та прийняти на страхування додатковий ризик в іншому регіоні країни. Прикладом такого обміну може слугувати продаж страхування від землетрусу в Каліфорнії та купівля рівноцінного за сумою ризику від урагану у Флориді.

Для того, щоб забезпечити стабільне фінансування колосальних збитків, яких зазнають страховики, урядові органи багатьох країн вживають й інші заходи фінансового захисту. Наприклад, у США з цією метою створені спеціальні державні страхові пули, що страхують у прибережних районах США збиток, завданий ураганами.

При всьому бажанні застрахувати усі природні небезпеки все ж таки залишаються ризики, які страхові компанії на страхування не приймають. У даному разі відповідні органи державної влади повинні здійснити заходи, що спрямовані на поліпшення ситуації або усунення негативних причин.

Отже, удосконалення інформаційної бази та технічних засобів, а також поява нових фінансових механізмів дозволяє страховикам за участю держави знаходити більш ефективний підхід до вирішення проблем, пов'язаних із катастрофічними збитками. Такі нововведення дають можливість домогосподарствам, підприємствам і організаціям вкладати свої кошти у створення майнових цінностей із достатньо надійною гарантією їх збереження або відшкодування, допомагаючи при цьому страховикам зберегти свою фінансову стійкість.

Однією з можливостей ефективного захисту від негативних наслідків природних лих є активна охорона клімату та навколишнього середовища. Це може привести до реальних результатів у майбутньому. Постійно зростаюча кількість компаній працює еко-аудитами та звітами про стан навколишнього середовища, а також вивчає свої продукти відносно екології. Ця діяльність може значно посилитися в наступні роки, що повинно позитивно відобразитися на охороні навколишнього середовища. І якщо всі можливості будуть використані ефективно, наслідки також будуть позитивними: охорона ресурсів, покращення захисту навколишнього середовища, посилення іміджу та фінансових збережень.

Західні спеціалісти у галузі страхування вважають, що повсякденні поточні проблеми не повинні відволікати увагу страхової спільноти від необхідності серйозно займатися вирішенням проблем сьогодні, пов'язаних із катастрофічними лихами. Це потрібно в інтересах подальшого розвитку страхування, в інтересах окремих страхових компаній, окремих страхових ринків і усього світового страхового товариства в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загроза людству – некеровані ризики: стихійні та техногенні [Текст] // Страхова справа. – 2006. – № 4. – С. 10 – 11.
2. Лисенко, Н. Цунамі: Південно-Східна Азія [Текст] / Н. Лисенко, О. Парашак // Страхова справа. – 2004. – № 4. – С. 28 – 31.
3. Плешков, А. Страхование катастрофических рисков [Текст] / А. Плешков, И. Орлова // Страховое ревю. – 1999. – № 4-5. – С. 46 – 50.
4. Сліпченко, В. Еколого-економічні збитки: кількісна оцінка [Текст] / В.Г. Сліпченко, С.В. Бридун, В.В. Дергачова та ін.; За ред. І.В. Недіна. – К.: ІВЦ "Видавництво "Політехніка", 2001. – 216 с.